

Ideja, vjera i novac kod Dostojevskog: slučaj Raskoljnikova i Kirilova

Ursić, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:481175>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

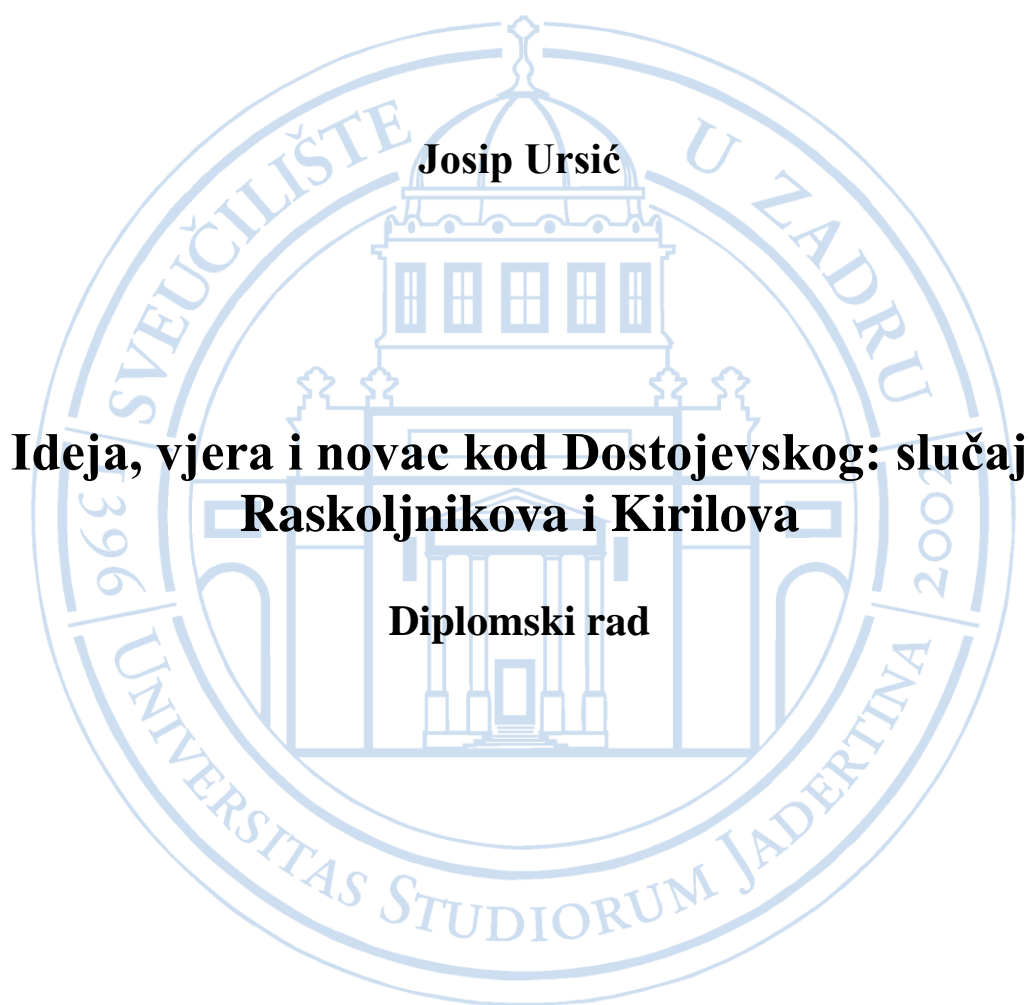

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički (dvopredmetni)

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički (dvopredmetni)

Ideja, vjera i novac kod Dostojevskog: slučaj Raskoljnikova i Kirilova

Diplomski rad

Student/ica:

Josip Ursić

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Adrijana Vidić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Josip Ursić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Ideja, vjera i novac kod Dostojevskog: slučaj Raskoljnikova i Kirilova** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. listopada 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ideja.....	3
2.1. Začetnici i temeljne postavke ideje	4
2.2. Aluzije na ideju	7
2.3. Provedba ideje u djelo	10
2.4. Motivacija iza provedbe ideje u djelo	14
2.5. Posljedice ideje.....	17
3. Vjera.....	19
3.1. Obračun i izgubljena ovca.....	20
4. Odnos prema novcu i imovinsko stanje	23
4.1. Siromaštvo i privid bogatstva.....	23
5. Zaključak.....	26
6. Literatura	28

1. Uvod

U procesu čitanja već sam naslov, ali i predgovor, daju čitatelju uvid u događaje koji bi se mogli zbiti u djelu. Naslov i predgovor po Lämmertu (143) spadaju u kategoriju tzv. uvodnih nagovještaja, pa tako čitatelj nakon što pročita naslov romana *Zločin i kazna* može pretpostaviti da će u romanu jedan ili više likova počiniti zločin zbog kojeg će biti i kažnjen. Kod naslova *Bjesovi* nije toliko očito što se krije na stranicama romana kao na primjeru *Zločina i kazne*, ali ipak nagoviješta dozu mistike i zločina, posebno promotre li se i druga dva hrvatska prijevoda ruskog naslova *Besy – Zli dusi i Demoni*. Oba romana sadrže raznovrsne likove iz raznovrsnih društvenih slojeva koji se razlikuju po karakteristikama i svjetonazorima, ali postoje i sličnosti, osobito jer se radi o istom autoru. Protagonist romana *Zločin i kazna* je siromašni student koji se sprema počiniti zločin iza kojeg se krije ideja o postojanju nadljudi, a nakon počinjenja zločina okreće se vjeri. Tom opisu ponajviše odgovara lik Kirilova iz romana *Bjesovi*, nezaposlenog mladića koji počinio zločin u vidu samoubojstva iza kojeg stoji ideja kako je to jedini način da postane Bogom. Likove vežu barem tri teme: ideje, vjere, ali i nezavidnog materijalnog položaja, prema kojima je i sam Dostojevski imao turbulentan odnos tokom svog života pa ni ne čudi da su postale temom njegovog stvaralaštva.

Ovaj se diplomski rad bavi usporedbom Rodiona Romanoviča Raskoljnikova i Alekseja Niliča Kirilova upravo u pogledu tih tema. Svaki od tri dijela započinje teorijskim dijelom i/ili prikazom odnosa Dostojevskog prema jednoj od tri spomenute teme. U prvom dijelu rada riječ je o samoj ideji. U uvodu se daje pregled ideje u stvaralaštvu Dostojevskoga, odnosno njene umjetničke funkcije, dok se u sljedećim poglavljima ideja tematizira sadržajno. Prikazani su tvorci ideja, ali i njihov temelj. Nadalje su obrađene i aluzije na ideju jer u oba se romana ideje implicitno najavljuju prije nego ih se eksplicitno objasni. Potom slijede prikazi provedbe ideje u djelo – Kirilov počinio samoubojstvo, a Raskoljnikov dva ubojstva – te zatim prikaz motivacije i posljedica tih činova.

U drugom dijelu analize fokus je na vjeri. Uvodno je obrađen odnos Dostojevskog prema vjeri koji se vremenom izmijenio, ali i prikaz vjere u njegovim djelima. Rad zatvara usporedba odnosa prema vjeri dvojice likova s obzirom na to da jedan postaje obraćenik i pokaje se za svoje grijeh, dok se drugi ne obrati na vjeru.

U zaključnom dijelu fokus je na imovinskom stanju i odnosu prema novcu. U uvodu je dan prikaz novčanog stanja i društvenog statusa samog Dostojevskog koji se mijenjao tokom

godina, a potom se na primjerima iz romana prikazuje na koji način Raskolnikov i Kirilov troše novac, koliko ga imaju i koji je njihov status u društvu.

2. Ideja

Prvo poglavlje posvećeno je temi ideje koja možda najeksplicitnije ukazuje na postojanje poveznice između Raskoljnikova i Kirilova. Veliki doprinos proučavanju ideje i njene umjetničke funkcije kod Dostojevskog pripada Bahtinu prema kojem je junak kod Dostojevskog zapravo ideolog dok ideja „postaje gotovo junakinjom djela“ (77). Premda stvaralaštvo Dostojevskog karakterizira „umjetničko spajanje osobnoga života s pogledom na svijet“ (77), njegova je posebnost umijeće prikaza tuđe ideje, pri čemu je ne poistovjećuje s vlastitom ideologijom i čuva njenu punoznačnost (83). Drugim riječima, „[i]deja u njegovu stvaralaštvu postaje **predmet umjetničkog prikazivanja**, a sam je Dostojevski postao veliki **umjetnik ideje**“ (83). Bahtin nadalje navodi i uvjete koji „određuju mogućnost umjetničkoga prikazivanja ideje“ (83).

Prvi se uvjet odnosi na neodvojivost slike ideje od nositelja ideje, a sam junak kod Dostojevskoga je junak ideje (Bahtin 83), odnosno „junakov lik nerazdvojno je povezan sa slikom ideje i neodjeljiv je od nje. Mi **vidimo** junaka u ideji i kroz ideju, a ideju **vidimo** u njemu i kroz njega“ (85). Ideja se ne može samo shvaćati, nego i osjećati (83), a junak ideje nije:

ni temperament, nije ni socijalni ni psihološki tip: s takvim izvanjski formiranim i zaokruženim ljudskim likovima slika se **punopravne** ideje, naravno, ne može slagati. Bio bi glup sam pokušaj spajanja, na primjer, Raskoljnikovljeve ideje koju mi shvaćamo i **osjećamo** (prema Dostojevskom ideja se može i mora ne samo shvaćati nego i „osjećati“) s njegovim zaokruženim karakterom ili s njegovom društvenom tipičnošću raznočinca 60-ih godina: Raskoljnikovljeva bi ideja istoga trena izgubila svu svoju direktnu važnost kao punopravna ideja i izišla bi iz toga spora u kojem ta ideja **živi** u neprekidnom dijaloškom odnosu s drugim punopravnim idejama – Sonjinim idejama, Porfirijevim, Svidrigajlovljevim i idejama drugih. (83-84).

Ličnost junaka ideje, dakle, odiše „svojom slobodnom nezaokruženošću i neriješenošću“, a likovi i sam autor koji gradi takve romane gravitiraju prema nezaokruženoj i neriješenoj ličnosti (84). Bahtin uz ideju veže i nekoristoljublje koje je prisutno i kod Raskoljnikova. Kod junaka je naime ideja „ovladala dubinskom srži njihove ličnosti“ (85).

Naredni se uvjet odnosi na autorovo „duboko shvaćanje dijaloške prirode ljudske misli, dijaloške prirode ideje“, koja nije izolirana, već se razvija i daje nove ideje kad je u kontaktu s drugim idejama (Bahtin 86). Ne čudi da je potom definira kao „**živo zbivanje** koje se rasplamsava u točki dijaloškog susreta dviju ili nekoliko svijesti“ (86), za što navodi primjer

Raskoljnikova jer njegova svijest „postaje arena za borbu tuđih glasova; događaji tih dana (majčino pismo, susret s Marmeladovom), odrazivši se u njegovoj svijesti, zadobili su u njemu oblik vrlo napregnuta dijaloga s odsutnim sugovornicima“ (86). Raskoljnikov je nesumnjivo „**lik ideje**“ (87), a moglo bi se zaključiti i kako interakcije Kirilova s, primjerice, Nikolajem i Petrom također vode do razvitka njegove ideje.

Zanimljiva je činjenica da se „za likove ideja u romanima Dostojevskoga, kao i za likove njegovih junaka, mogu pronaći i navesti određeni **prototipovi**“ (Bahtin 88). Kod Raskoljnikova to su „bile ideje Maxa Stirnera (...) i ideje Napolena III.“ (88), a u *Bjesovima* „jedan od prototipova ideja Petra Verhovenskoga bio je *Katekizam revolucionara*“ (88). Dostojevski je otkrivao mogućnosti ideje te „odgonetao kako će se pri određenim izmijenjenim uvjetima razvijati i djelovati dana ideja, u kakvim neočekivanim smjerovima može krenuti njezin daljnji razvoj i transformacija“ (89). Ukoliko su ideje koje Dostojevski zastupa prisutne i u njegovim djelima, treba ih promatrati „kao **ideje-prototipove** nekih likova ideja u njegovim romanima“ (90).

Vidljivo je kako je koncept ideje kod Dostojevskog zapravo kompleksan, a u nastavku poglavlja slijedi prikaz ne funkcije kao kod Bahtina, već samog sadržaja ideja koje Kirilov i Raskoljnikov zastupaju.

2.1. Začetnici i temeljne postavke ideje

U *Zločinu i kazni* autor je ideje sam protagonist Rodion Romanovič Raskoljnikov, ali o njoj saznajemo tek nakon izvršenja zločina i to ne od njega samog, već od inspektora Porfirija Petroviča, koji je o njoj čitao u Raskoljnikovljevu članku. U razgovoru navodi da je dva mjeseca prije imao „zadovoljstvo da ga pročitam u *Periodičnoj Besjedi*“ (Dostojevski 1961, 241). Sam Raskoljnikov nije ni znao da je njegov članak na kraju ipak objavljen jer ga je odnio u *Sedmičnu Besjedu*: „Ja sam prije pola godine, kad sam istupio sa sveučilišta, napisao zaista, u povodu neke knjige, jedan članak, ali odnio sam ga onda listu *Sedmična Besjeda*, a ne *Periodičnoj*“ (241). Porfirij objašnjava kako je slučajno saznao tko je autor članka jer poznaje urednika.

Iako Raskoljnikov u članku većim dijelom tematizira „da sam čin zločina uvijek prati bolest“, Porfirija je više zaintrigirala misao o postojanju ljudi koji „imaju potpuno pravo da vrše svakakve opačine, i za njih nije zakon pisan“ (Dostojevski 1961, 242). Porfirij spomene postojanje dviju vrsta ljudi: običnih i neobičnih. Navodi kako oni obični „moraju živjeti u pokornosti, te nemaju prava da krše zakon“, dok neobični „imaju pravo da izvršuju svakakve

zločine i svakojako da krše zakon“ (242). Raskoljnikov ispravi Profirija naglasivši da neobični ljudi ne moraju i nisu primorani „činiti svagda svakojaka nedjela“ (242), već mogu, to jest imaju pravo po svojoj savjesti učiniti nešto neprihvatljivo ukoliko će to pogodovati dobrobiti čovječanstva.

Nastavlja zanimljivom mišlju kako su svi ljudi koji imaju sposobnost reći nešto novo zapravo zločinci. S jedne strane Raskoljnikov kao da aludira na svoj zločin jer je i sam rekao nešto novo, ali smjesta poriče vlastitu originalnost i omalovažava svoju ideju kazavši da je to već sve poznato. To poricanje originalnosti ideje može se shvatiti i kao pokušaj skretanja pozornosti s počinjenog zločina jer je Raskoljnikov već pri samom Porfirijevom spomenu njegove ideje i članka naslutio njegove namjere. Premda nije ciljao na ubojstvo koje je izvršio, već na originalnost svoje ideje koju poriče, ipak indirektno želi dokazati svoju nevinost. Porfirijev spomen ideje i članka označava početak njegova lova na Raskoljnikova: dok je ispipavao teritorij raspitujući se o ideji u želji da sazna više o zločinu, Raskoljnikov je postavljao temelje za dokazivanje svoje nevinosti. Razumihin s druge strane potvrđuje kako je u svemu tome ipak „zaista *originalno* i zaista jedino tvoje ono gdje na moj užas dopuštaš da se *po savjesti* lije krv, i to, oprosti mi, čak s takvim fanatizmom“ (Dostojevski 1961, 246).

Raskoljnikov nadalje detaljnije objašnjava svoju ideju pa tako saznajemo da obične ljude naziva materijalom jer materijal „služi jedino za rađanje sličnih stvorenja“ (Dostojevski 1961, 243), ljudi koji su „po svojoj prirodi konzervativni, pristojni, žive u poslušnosti i vole da budu poslušni“, čija je poslušnost predodređena „i nikako ih ne ponizuje“ (244). Neobični su ljudi oni „u kojima ima dara ili talenta da u svojoj sredini reknu *novu riječ*“ (243-244) te „svi krše zakon, rušioци su ili bar skloni tome, sudeći po sposobnostima“ (244) i imaju pravo počiniti zločin sukladno ideji koju zastupaju i samoj veličini njihove ideje. Prva vrsta ljudi gospodari sadašnjošću jer oni „čuvaju svijet i množe ga“, dok druga gospodari budućnošću jer „kreću svijet i vode ga k cilju“ (244). Nadodaje i kako je moguće da obični ljudi sebi umisle da su neobični odnosno napredni ili rušioци, kako ih naziva, „[a]li, u isti mah oni vrlo često i ne zapažaju zaista *nove* ljude, te ih dapače preziru kao zaostale ljude podlih misli“ (245). Tih naprednih ljudi odnosno rušioца, „[l]judi s novom mišlju, koji su iole sposobni da reknu *išta novo*, rađa se uopće neobično malo, dapače začudo malo“ (246), te su neki više, a neki manje samostalni. Valja napomenuti da su njegov članak uz Porfirija pročitali i njegova majka i sestra i Razumihin prije njega samog. Iako je Pulherija Aleksandrovna hvalila i branila svog sina, on sam „[k]ad je pročitao nekoliko redaka, namršti se i strašan mu jad padne na srce. U jedan mu se mah javi na pamet sva duševna borba ovih posljednjih mjeseci“ (479).

Prvo eksplicitno spominjanje ideje Alekseja Niliča Kirilova u *Bjesovima* odvija se za vrijeme njegova razgovora s pripovjedačem koji je istovremeno lik u romanu te pripovijeda u prvom licu (Lauer 2009, 138). Kao Raskoljnikov, i Kirilov je autor vlastite ideje te o njoj piše, ali ne u članku, kako se nagovještava u sporu s Liputinom, već se tu radi više o nekom djelu ili literarnom radu. Tom će prilikom Kirilov navesti tek da „[t]o nije nikakav članak; ja ništa ne objavljujem, a vi nemate prava...” (Dostojevski 1982a, 90), a tek će kasnije u romanu svoju ideju razložiti u tančine u spomenutom razgovoru s pripovjedačem. Zanimljivo je kako Kirilov odmah na početku pobija važnost svoga djela i samog čina pisanja („Istinu je rekao; ja zbilja pišem. Samo što to nije važno“ [109]). Takvo smanjenje značaja vlastitog rada pa posljedično i ideje uvelike odgovara i Raskoljnikovljevom odricanju originalnosti vlastite ideje. Kod Kirilova, međutim, razlog ne treba tražiti u pokušaju skrivanja zločina kao kod Raskoljnikova, već u njegovoj samotnjačkoj prirodi i činjenici da njegova ideja ili barem razlog za izvršenje zločina nije baš shvaćen. I sam Kirilov ostaje neshvaćen, no o tome će biti riječ u kasnijim poglavljima.

Objašnjenje ideje započinje tezom da postoji vrlo malo samoubojstava pa stoga istražuje „uzroke zbog kojih se ljudi ne usuđuju ubiti“ (Dostojevski 1982a, 109). Nadalje navodi dva razloga, odnosno predrasude ili okolnosti zašto se ljudi ne žele ubiti: bol i onaj svijet. Kad govori o boli spominje postojanje dviju vrsta ljudi. Prva su „oni koji se ubijaju zbog toga što su strašno ojađeni, ili pakosni, ili su ludi ili tako nešto“ (109), a njihovo je samoubojstvo iznenadno i ne razmišljaju o boli. Druga su vrsta ljudi oni koji mnogo razmišljaju o boli i ubijaju se iz uvjerenja. Kao cilj navodi slobodu koja će „potpuna nastupiti kad bude svejedno sasvim da li da živiš ili ne živiš“ (110). Postaje jasnije da je njegov krajnji cilj sloboda, odnosno počinjenje samoubojstva kako bi postao Bogom jer onaj koji „nadvlada bol i strah, taj će postati Bogom“ (110). Sam strah je spomenuo ranije kad je priuopitao pripovjedača bi li boljelo da „kamen tako velik kao neka velika kuća“ (110) padne na njih, obrazloživši da će nužno postojati strah iako racionalno znaju da bol neće biti prisutna pri takvom prignječenju. Upravo je u tom strahu od kamena sadržana bol iako sama bol od kamena ne postoji. Svoju ideju zaključuje mišlju o nastupanju novog života ako ikad dođe do nadvladavanja boli i straha, odnosno do postajanja Bogom: stari život postoji „od gorile do poništenja Boga“, a novi nastupa „od poništenja Boga“ (110) pa sve „do fizičke promjene zemlje i čovjeka“ (111).

Premda je Bog onaj „[t]ko se usudi sâm ubiti“ jer „[s]ad svatko može učiniti da Boga ne bude i ničega da ne bude“, ipak „nitko to još ni jednom učinio nije“ (Dostojevski 1982a, 111). Moguće je uspostaviti analogiju između te Kirilovljeve tvrdnje i Razumihinove procjene

originalnosti Raskoljnikovljeve ideje o pravu na zločin s obzirom na to da su obojica prvi koji su ih iznijeli: obojica su pioniri novih ideja ili djela. Raskoljnikov vrši zločin jer misli da je nadčovjek koji ima na to pravo i tako potvrđuje svoju ideju, a Kirilov počinjava samoubojstvo i tako postaje Bogom što još nitko do tad nije učinio. Iako samo Kirilov počinjava samoubojstvo, i Raskoljnikov u razgovoru priznaje Dunji kako se želio ubiti, ali se nije na to mogao odlučiti. Raskoljnikova nisu mučili bol i onaj svijet koje Kirilov navodi kao dva razloga zbog kojih ljudi ne žele počiniti samoubojstvo, već je u tom trenutku započela njegova promjena i postepeno prihvaćanje vjere. Čin samoubojstva Raskoljnikovu pak spomene Svidrigajlov kada mu kaže da se ubije te ga upita „zar vam se neće“ (Dostojevski 1961, 453), a potom to ponovi u razgovoru sa Sonjom kad samoubojstvo uz služenje kazne navede kao jedine dvije opcije koje ima.

Evidentno je da obojica same sebe svrstavaju u povlašteniju kategoriju ljudi, što ne čudi jer su te ideje za njih bile ili vrsta bijega od siromaštva i splet slučajnosti kod Raskoljnikova ili potraga za Bogom kod Kirilova. Obojica su također poduže razmišljali o idejama što pogoduje stavljanju sebe u povlašteniju kategoriju jer što su duže razmišljali o idejama, postajali su uvjereniji da su na pravom tragu, te su izdizanjem samih sebe iz mase legitimirali i provedbe ideje u djelo. Kod Raskoljnikova se tako ideja rodila nekih mjesec i pol prije samog izvršenja zločina dok je Kirilov čak tri godine tragao za Bogom u sebi i našao ga u volji, a po njemu je „najpotpuniji oblik volje – samoubojstvo“ (Dostojevski 1982b, 214). Naime, Kirilov je vjerovao da će se sve promijeniti ukoliko svatko počini ubojstvo iz volje: ne samo svijet, već „i rad će se promijeniti, i misli, i osjećaji svi“ (Dostojevski 1982a, 111). Šatov optužuje Nikolaja za Kirilovljevo stanje jer je hranio njegovu ideju, odnosno podupirao „u njemu laž i klevetu“ i učinio ga svojim djelom (231). Nikolaj možda nije posve zaslužan za ideju koja je zaokupila Kirilova, ali je prema Šatovu barem dijelom zaslužan za njegovu potragu za Bogom, a prema Bahtinu je riječ o dvojnicima (123). Kirilov Nikolaja doživljava kao profesora te „prihvaća njegov glas kao cjelovit i siguran“ (252), što potvrđuje i Lauer kada Kirilova naziva učenikom (138).

2.2. Aluzije na ideju

Iako se ideja spominje tek nakon počinjenog zločina, već na samom početku *Zločina i kazne* daje se naslutiti da će se nešto dogoditi: „Na ovakvo djelo hoću da se odvažim, a ovako se bojim takvih sitnica“ (Dostojevski 1961, 8). To „djelo“ je zločin, a zločin je potakao iz

Raskolnikovljeve ideje o postojanju neobičnih i običnih ljudi, što dovodi do zaključka da se u najmanju ruku aludira ne samo na čin zločina, nego i na postojanje razloga, odnosno ideje iza tog zločina. Aludiranje bi se moglo objasniti kompozicijskom motivacijom po kojoj „svaki motiv koji je u djelo uveden mora imati neko opravdanje u cjelini djela“ (Solar 2005, 49-50), a ta se vrsta motivacije teže uočava i objašnjava u uspješnim djelima (50). Moglo bi se reći da Dostojevski strateški postavlja temelje za sve događaje koji će uslijediti i tako se poigrava s čitateljem.

Primjerice, pri prvom spomenu Marmeladova pripovjedač ga opisuje kao nekog tko na druge ljude u krčmi gleda „kao na ljude nižega položaja i naobrazbe s kojima nije vrijedno da govori“ (Dostojevski 1961, 15), što podsjeća na materijal i obične ljude u temelju Raskolnikovljeve ideje. Sam Raskolnikov zrcali taj Marmeladovljev opis jer ga na početku njihovog razgovora „zaokupi odmah uobičajeno neprijatno i razdražljivo čuvstvo gadljivosti prema svakoj tuđoj osobi koja se dodiruje ili samo hoće dodirnuti njegove ličnosti“ (16). Primjer aluzije na Raskolnikovljevu ideju je Lužinova teorija „o prednosti onih žena koje muževi uzimaju iz siromašnih slojeva i tako im iskazuju dobročinstvo, a izlaže to gotovo već pri prvom sastanku“ (44). Efekt postojanja te paralelne ideje je naglašavanje središnje, one Raskolnikovljeve, pa se prema tome i ona ugrađuje u pozadinu zločina. Istaknimo još jednu analogiju: Lužin je iznio tu ideju na prvom susretu s Raskolnikovljevom majkom i sestrom, a Porfirij je spomenuo ideju i članak pri prvom susretu s Raskolnikovom.

Najreprezentativniji primjer aluzije na ideju je opis njezina začetka. Junak je staričinu adresu dobio od studenta Pokoreva, a oko mjesec i pol prije izvršenja zločina otišao je založiti očev sat i sestrin zlatni prsten. Upravo tu se, nakon što je osjetio odvratnost prema lihvarici, rodila ideja: „Neobična misao stala mu kljuvati u glavi, kao pile u jajetu, i ta ga misao neobično zaokupi“ (Dostojevski 1961, 63). Zanimljivo je da se na samom početku djela spominje kako nije „ni sam vjerovao tim svojim sanjama“, ali „nakon mjesec dana, započinjao je to drugačije posmatrati“ (9). Eksplicitno se, dakle, aludira na postojanje ideje, a u razgovoru između časnika i studenta, u kojem „Raskolnikovu nije izmakla ni jedna riječ i u jedan je mah sve doznao“ (64), daju se naslutiti i sadržaj i ishod te ideje. Student tako navodi da bi on „tu prokletu babu ubio i oplijenio“ (64), ali ga ne bi pekla savjest jer je ionako stara i zla. To je ubojstvo prihvatljivo jer postoje „mlade, svježije sile, koje propadaju uludo bez pomoći“ (65), a spominje i sveopću dobrobit i služenje čovječanstvu. U tom razgovoru sadržan je začetak ideje, njene temeljne postavke, te se koristi kao svojevrsna uvertira u detaljniji opis ideje koji je uslijedio tek Porfirijevim spomenom Raskolnikovljevog članka.

I u *Bjesovima* su prisutne aluzije na Kirilovljevu ideju prije njezina ishoda, odnosno samoubojstva. Prva takva aluzija može se iščitati u izjavi Stepana Trofimoviča o njegovom doživljaju odbacivanju ideje: „ne možete ni shvatiti kakva vam tuga i srdžba obuzima dušu kad jednu veliku ideju, koju odavno sveto poštujete, zgrabe nevježe i istresu je pred budale slične njima, na ulicu, i (...) ne možete je ni prepoznati“ (Dostojevski 1982a, 27). S jedne se strane Stepanove riječi mogu dovesti u vezu s činjenicom kako Kirilov ostaje neshvaćen, nedovoljno shvaćen ili čak izrugivan kad je u pitanju njegova ideja i čin samog samoubojstva. Nedovoljna shvaćenost vidljiva je u njegovom razgovoru s Nikolajem Vsevolodovičem, koji podsjeća na razgovor Aljoše i Ivana Karamazova jer ga pita voli li djecu i život. Kirilov daje potvrđan odgovor, a na protupitanje zašto ga to pita Nikolaj odgovara: „Pa kad ste odlučili da se ustrijelite“ (220). Nikolaj navodno tad još nije u potpunosti shvaćao njegovu ideju, ali zanimljivo je kako je s vremenom i njega „progutala ideja“ (Dostojevski 1982b, 213). Liputin je pak „već odavno znao za Kirilovljevu teoriju i uvijek mu se izrugivao“ (161), a Petar Stepanovič je izjavio da nikada nije „shvaćao vašu teoriju, ali znam da je niste radi nas izmislili pa ćete, prema tome i neovisno o nama, učiniti svoje“ (162).

Taj opis podsjeća i na Liputinov pokušaj da razglasi o čemu to zaista Kirilov piše, a sam pokušaj razglašavanja je ujedno možda i najreprezentativniji primjer aluzije na ideju koja eksplicitno slijedi tek u već spomenutom razgovoru pripovjedača i Kirilova. Liputin spominje Kirilovljeve „članak o razlozima učestalih slučajeva samoubojstava u Rusiji i uopće o razlozima koji povećavaju ili umanjuju broj samoubojstava u društvu“ (Dostojevski 1982a, 90) pri čemu se Kirilov „strašno uzrujao“ (90). Stanje uzrujanosti odaje ili barem daje naslutiti da se radi o nečemu važnom i istovremeno alarmira čitatelja da Liputinovo razglašavanje možda nije toliko nasumično i nebitno iako u romanu nije postavljen kao lik koji ulijeva povjerenje, već konstantno preuveličava i rado širi glasine. Stoga je ta uzrujanost mali nagovještaj da se u pozadini onog što je Liputin naveo ipak nešto krije, a upravo to i čini aluziju – aluzijom. Liputin također napominje Kirilovljevu naprednost što se može tumačiti kao aluzija na originalnost, pionirstvo i izvršenje samoubojstva kako bi postao Bogom. Aluzijom smatramo i spominjanje uništenja svijeta radi ciljeva, što podsjeća na već spomenuto postojanje dvaju svjetova: onog prije i onog poslije Boga. Dostojevski koristi lik Liputina kako bi čitatelja uveo u temeljne postavke, ali i krajnji ishod Kirilovljeve ideje bez eksplicitnog ukazivanja na to da će počinuti samoubojstvo. Dostojevski, dakle, kroz lik Liputina stvara uvod u razgovor između pripovjedača i Kirilova, ali i u sam čin samoubojstva. Važno je napomenuti da se u *Bjesovima*

ideja tematizira prije samog počinjenja zločina, dok u *Zločinu i kazni* postoje samo aluzije na ideju koja se pojašnjava tek nakon počinjenog zločina.

Dostojevski koristi i Stepana Trofimoviča kako bi aludirao na Kirilovljevu ideju kada Stepan govori o Bogu u kojeg vjeruje kao o biću „koje se spoznaje jedino u meni“ (Dostojevski 1982a, 39). Ta tvrdnja podsjeća na samog Kirilova, to jest na ideju po kojoj je želio postati Bogom i na činjenicu da je dugo tragao za njim u sebi. Boga je pronašao u volji, što je za njega značilo da, kako bi ispunio ideju i postao Bogom, treba posegnuti za samoubojstvom. Na tom mjestu u romanu prvi put se aludira na prezime Kirilov u znakovitom kontekstu: „Bjelinski, baš kao ni onaj Radoznali kod Kirilova nije primijetio slona u muzeju (...)“ (39-40). Stepan je spomenuo pismo koje je Bjelinski poslao Gogolju i „u kojemu ga je gorljivo prekoravao zbog toga što vjeruje 'u nekog Boga'“ (39). Sam sadržaj pisma odgovara na neki način tretmanu kojem Kirilova izlažu Nikolaj, Liputin i Petar, a tiče se njihovog neshvaćanja njegove ideje. Nisu ga prekoravali, ali je bio neshvaćen, izrugivan ili nedovoljno shvaćen. Spomenuti Radoznali bi imenom odgovarao Liputinovom karakteru: uživao je u glasinama, nije se libio širiti ih i dijeliti tuđe privatne stvari, kao kada ničim izazvan iznosi o čemu Kirilov piše. Međutim, u tom Liputinovom razglašavanju sudjelovali su i pripovjedač i Stepan Trofimovič. Posljednji primjer vrijedan spomena sadržan je u monologu pripovjedača kada komentira pisce i njihove ideje: „Bog bi znao kakvo oni mišljenje imaju o sebi i za koga sebe smatraju – u najmanju ruku se smatraju za bogove“ (82), pa ne čudi da je samo pet stranica dalje u romanu Liputinovo razglašavanje. Dostojevski je tako postavio temelje za ideju koja se tek kasnije u romanu u potpunosti razlaže.

2.3. Provedba ideje u djelo

Već na samom početku *Zločina i kazne* pripovjedač spominje kako je Raskoljnikov „krenuo da izvrši *pokus*“ (Dostojevski 1961, 9), što stvara dojam dobre pripremljenosti. Na prvi pogled Raskoljnikov zaista ostavlja dojam organiziranog i temeljitog zločinca: znao je da ga od njegovih kućnih vrata do stana gdje planira počiniti zločin dijeli točno 730 koraka, a bio je i svjestan da „kakva tričava sitnica može da pokvari svu zamisao“ (9), pa je htio zamijeniti svoj šešir za neku drugu kapu kako bi bio manje primjetan. Za vrijeme pokusa primijetio je da tamo radi nekoliko pazikuća, odgovarao mu je i mrak na stubama, a posrećilo mu se i što se jedan sustanar iselio „te je u trećem katu na tim stubama, na tom koridoru, nastanjen jedini staričin stan“ (10). Također se trudio biti što prijazniji pri svom drugom posjetu Aljoni Ivanovnoj.

Taj drugi posjet nije bio samo pokus u vidu pripreme za izvršenje zločina, već i pripremanje terena kako bi u konačnici sve pošlo po planu. Naime Raskoljnikov, uz to što pokušava zapamtiti raspored u stanu i osluškuje kako u drugoj sobi Aljona koristi ključeve, napominje kako će joj drugi put „donijeti možda još jednu stvar... srebrnu... lijepu... dozu za cigarete...” (Dostojevski 1961, 13). Na taj način osigurava da ga Aljona drugi put lako i neoprezno pusti u stan ili barem da to učini s manje sumnje. Zato i ne čudi da se nije bunio oko svote koju je dobio nakon što je založio očev sat, „nego primi novce“ (13), jer bi prepiranjem umanjio šansu da dobije priliku ubuduće založiti nešto kod nje. Njegovu pripremljenost potvrđuje i sam izum petlje, ali i njegova lukavost jer „ne može po ulici nositi sjekiru u ruci. A ako je skriva pod kabanicu, svejedno je mora pridržavati rukom, pa bi se primijetilo. Ali sada, kad ima petlju, zadjenut će za nju sjekiru, pa će sjekira cijelim putem visjeti mirno pod pazuhom, iznutra“ (67-68). Lukavost je pokazao i kad je na svoje iznenađenje rekao Aljoni da ima i drugih mjesta gdje može založiti dozu za cigarete, pa „ako nećete – otići ću k drugima, nemam vremena“ (74), jer se može pretpostaviti da je igrao na njen ego i oholost napomenuvši da nije jedina kod koje može založiti nešto, ali i da je odlučna, poželjna stranka kojoj nije do igre nego poslovanja. Naposljetku, to podržava i sama spomenuta doza za cigarete koju je izradio od daske i željezne ploče i upakirao je tako da sve potraje i „da na neko vrijeme odvraća babinu pozornost“ (68).

Iako na prvi pogled njegov plan djeluje kao da je razrađen u najsitnije detalje, sama provedba se nije pokazala takvom. Najuvjerljiviji je dokaz za to puka slučajnost koja ga je u više navrata snašla, a činjenica da se na nju ipak oslanja govori u prilog manjku pripreme i organiziranosti. Raskoljnikov tako prvo sasvim slučajno saznaje točan sat kada bi Aljona trebala biti sama kod kuće jer je Lizaveta dogovorila sastanak u sedam sati. Dasku i željeznu ploču je također našao sasvim slučajno na ulici. Pouzdao se u to da Nastasja neće biti kod kuće i da će iz kuhinje neopaženo uzeti sjekiru, ali Nastasja je ipak bila kod kuće i tako mu pokvarila plan. Nije pripremio dodatan plan u slučaju da nešto pođe po zlu, ali u trenutku kad je pomislio kako neće sprovesti svoju ideju u djelo ugleda pazikućinu sjekiru „koja je bila dva koraka od njega, bljesnu mu nešto u oči ispod klupe na desnoj strani... Ogleda se – nema nikoga“ (Dostojevski 1961, 71). Slučajnost ga zadesi i na vratima staričine zgrade jer je ušao neopaženo u nju zahvaljujući vozu sijena „koji ga je sasvim zakrivao dok je prolazio kroz vrata“ (72), a slučajno nije nikoga sreo ni na stepenicama. Iako su skoro svi stanovi bili zatvoreni, jedan je „prazan stan bio širom otvoren i u njem su radili ličiocci, ali oni ga nisu ni pogledali“ (72), a slučajnošću se može smatrati i činjenica da nitko nije ušao u stan nakon što je ubio Aljonu i

Lizavetu usprkos otvorenim ulaznim vratima: tek nakon što je uvidio da su vrata otvorena začuo je kako netko dolazi. Slučajno mu je i sunčeva zraka obasjala čarapu na lijevom stopalu koja je bila prekrivena krvlju, kao i mogućnost da se iskrade iz stana kad su Koch i mladić otišli po pazikuću. Naposljetku opet uspije neopaženo vratiti sjekiru kod pazikuće jer su vrata još uvijek bila otvorena. Za Lauren G. Leighton slučajnost su i razni susreti s ostalim likovima, Porfirijevo rješavanje zločina, Raskolnikovljeva lutanja, njegovo neizvršavanje samoubojstva nakon što ga je Svidrigajlov počinio (106), a slučajnost se može promatrati kao namjerno upotrebljeno pripovjedačko sredstvo (101).

Uz sve već navedeno da se primijetiti još nekoliko primjera koji potvrđuju Raskolnikovljevu neobazrivost oko izvršenja zločina. Tako primjerice briše ruke o crvenu tkaninu smatrajući da se crvena krv neće primijetiti na crvenoj tkanini, ostavlja dokaze nasred svoje sobe i ne skriva odmah ukradene stvari, a pri ulasku u svoj stan opet zaboravi zatvoriti vrata. Zanimljivo je i kako je potpuno predvidio da je kao stranka zabilježen kod Aljone što saznaje u svom prvom razgovoru s Porfirijem Petrovičem: „Obadvije vaše stvari, prsten i sat, bile su kod *nje* zamotane zajedno u isti papir, a na papiru je bilo razgovijetno napisano olovkom vaše ime, pa dan i mjesec kad je primila od vas te stvari...“ (Dostojevski 1961, 236). Sve to ukazuje kako Raskolnikovljevo pripremanje i izvršenje pokusa možda i nisu bili toliko temeljito razrađeni i sprovedeni kao što se na početku romana čitatelju može učiniti.

Dostojevski predstavlja Kirilovljevu provedbu ideje u djelo, odnosno samoubojstvo na posve suprotan način, pa on na prvi pogled djeluje pomalo nepripremljen i neorganiziran. Dio te nepripremljenosti leži i u samoj prirodi čina koji ne ovisi o tome hoće li netko biti u stanu ili neće kao kod Raskolnikova. On se nije niti trebao pretvarati i koristiti lukavost, izumiti petlju ili izvršiti pokus, i njegove su brige bile potpuno drugačije naravi od Raskolnikovljevih. Njegova je pripremljenost sadržana ponajviše u volji koju je trebao kako bi izvršio samoubojstvo i na taj način postao Bogom, u borbi protiv straha, a uz to su mu trebala još tri elementa: sredstvo, mjesto i vrijeme za izvršenje samoubojstva.

Prvi je od tri elementa već unaprijed pripremio. O njegovoj kolekciji oružja, koja se sastoji od barem „dva kićena i veoma skupocjena pištolja“ i jednog revolvera „sa šest metaka u bubnju“ (Dostojevski 1982a, 219), čitatelj saznaje iz razgovora s Nikolajem kojem je Kirilov trebao biti sekundant u dvoboju s Gaganovom. Nikolaj nadodaje kako Kirilov ima „dosta oružja, i to skupoga“ (219). Iz njihova se razgovora da primijetiti i da Kirilov zna baratati tom kolekcijom oružja što, uz samo posjedovanje, ukazuje na njegovu pripremljenost. Može se reći kako je Kirilov pripremio i dodatni plan u vidu više komada oružja dok je Raskolnikovu zločin

omogućila puka slučajnost. Kirilov tako može upotrijebiti ne jedan, već barem još dva pištolja ukoliko prvi zakaže, što ukazuje na pripremljenost i organiziranost koja nije toliko očita kao kod Raskoljnikova.

Drugi element je mjesto samoubojstva. Za pretpostaviti je da je ono također unaprijed isplanirano ili da je Kirilov barem znao za mjesto gdje će provesti ideju u djelo pa i drugi element govori o njegovoj pripremljenosti. Važno je napomenuti kako postoji velika vjerojatnost da on sam nije odabrao ni guberniju ni gradić u kojem će počiniti samoubojstvo, već je to ovisilo o Petru Stepanoviču, ali u konačnici je za mjesto ključan Nikolaj Vsevolodovič jer je njega Petar htio postaviti za vođu grupe koja je trebala izvršiti pobunu i donijeti novu podjelu u Rusiji. Petar ga je zato pratio, a Kirilov Petra, odnosno obojicu.

I vrijeme ubojstva je ovisilo o Petru Stepanoviču što saznajemo iz Kirilovljeva razgovora s Nikolajem: „Ne zavisi od mene to, kao što znate; kad se naredi“ (Dostojevski 1982a, 219). Petar Stepanovič u prvom razgovoru samo natukne da se dan samoubojstva približava: „Lako je za zdravlje, ali sam vas došao podsjetiti na naš dogovor. Onaj datum se 'na neki način' približava“ (342). Kirilov je imao slobodu provesti ideju u djelo kad god on to poželi čega je Petar bio svjestan („Znam, znam, sve ovisi o vašoj dobroj volji“ [Dostojevski 1982b, 162]), ali je u konačnici odlučio na neki način pomoći Petru iako je naglašavao da to nije njegova „obaveza, ja se nisam obavezao ničim, vi ste se prevarili sigurno“ (Dostojevski 1982a, 342). Kada kasnije razgovaraju, Kirilov upita Petra je li došao taj dan kad će sprovesti ideju u djelo, na što Petar odgovara: „sutra... Negdje u ovo vrijeme“ (Dostojevski 1982b, 160). Stoga se može zaključiti da je Petar Stepanovič Kirilovu ono što je slučajnost Raskoljnikovu jer je njihova provedba ideje zavisila od njih.

Raskoljnikov je prije samog ubojstva bio podosta neodlučan, cijelo se vrijeme premišljao može li i hoće li izvršiti zločin ili neće, dok se Kirilov čini odlučniji, spremniji i kao da samo iščekuje zeleno svjetlo od Petra Stepanoviča. Međutim, s druge strane pri samoj provedbi Raskoljnikov se ponaša kao da je isprogramiran, mehanički „kao da ga je netko uhvatio za ruku i povukao ga za sobom, neodoljivo, slijepo, vrhunaravnom silom kojoj se ne može protiviti“ (Dostojevski 1961, 69), a Kirilov se tad čini neodlučniji i ključno za izvršenje samoubojstva je Petrovo nagovaranje. Kad ga je Petar posjetio jer je došao dan samoubojstva kao „da mu se Kirilov poveselio; bilo je očito da ga je već dugo, grozničavo i nestrpljivo iščekivao“ (Dostojevski 1982b, 208). To potvrđuje i „revolver, koji je (...) ležao još od jutros, spreman i napunjen“ (210). U tom dijelu romana čitatelj svjedoči i Kirilovljevoj iznerviranosti koja poraste kad sazna da je Petar ubio Šatova te da u oprostajnom pismu treba preuzeti

odgovornost za taj zločin, te se čak jedan drugome nađu na nišanu. Kirilov ga, međutim, nije želio ubiti, već samo sebe, a Petru je trebalo da se Kirilov sam ubije, pa ih je od ubojstva odvrkao zajednički cilj. Nadalje, Kirilov negoduje oko sadržaja pisma što vodi do odugovlačenja provedbe ideje, ali Petar lukavo spomene sam razlog i ideju iza njegovog samoubojstva, što Kirilova motivira da djeluje. Važno je napomenuti da je Kirilov tada otišao u drugu sobu u koju je Petar ušao dvaput prije izvršenja suicida i jedanput nakon, a i Raskolnikov je u stan Aljone Ivanovne navratio tri puta: za vrijeme pokusa, tijekom i nakon ubojstva. Nadalje, Raskolnikov je lihvaricu tri puta udario sjekirom, a Petar tri puta Kirilova revolverom kada je u sobu ušao drugi put. Naposljetku, obojica falsificiraju istinu: Raskolnikov je pokušavao sakriti dokaze zločina, dok je Kirilov naposljetku dobrovoljno napisao pismo i tako ostavio lažan dokaz.

2.4. Motivacija iza provedbe ideje u djelo

U *Zločinu i kazni* se da primijetiti nekoliko razloga koji mogu objasniti što zaista leži u pozadini Raskolnikovljeva zločina. Najočitiiji razlog je taj da je motivacija za zločin proizašla iz same želje da sebi Raskolnikov dokaže kako je zaista sposoban počiniti takav zločin, odnosno da nije materijal već nadčovjek. Shvaća ipak da „[n]ije to ono, nikako nije to ono pravo“ (Dostojevski 1961, 104), čime se aludira da se nije dogodilo ono što je očekivao te je još uvijek bio bivši student prava, a ne kršitelj zakona s velikim ciljem. Dokaz tome nalazimo u njegovom grozničavom unutarnjem monologu nešto kasnije u romanu: „Baba je bila samo bolest... ja sam htio brže da prekoračim... ja nisam ubio čovjeka, nego sam ubio princip! Princip sam ja ubio, a prekoračio i nisam, nego sam ostao na ovoj strani. Jedino sam uspio da ubijem. A i to nisam uspio, kako se vidi...“ (257). Tim monologom potvrđuje kako je njegova motivacija ili bar njen dio želja da sebi dokaže kako nije materijal, kako može prijeći na drugu stranu (upadljiva je i leksička sličnost riječi *perestupit'* i *prestuplenie*) i imati cilj koji će pomoći čovječanstvu. Kada moli Sonju da sve ostavi i ode s njim na dalek put eksplicitno izražava životni cilj: „Sloboda i vlast, a glavno vlast! Nad svim dršćućim stvorovima i nad cijelim mravinjakom!... Eto cilja!“ (308). Samo poricanje da je njegovo ubojstvo zločin nadalje potvrđuje da je motivacija iza zločina ideja i dokazivanje da je nadčovjek: „Nikada, nikada nisam svjesnije znao to nego sada, ta ja sada još manje nego ikada smatram da je to zločin! Nikada, nikada nisam bio jači i uvjereniji nego sada“ (484).

Drugi razlog može biti i taj da se sve posložilo kako treba, ali i kako je očekivao prije samog počinjenja ubojstva, odnosno odradio je pokus, odlučio je da će sjekira biti oružje ubojstva i odakle će je uzeti, znao je tko je žrtva, zašto to radi, te mu je naposljetku trebala još samo prilika da to izvrši, koja se pojavljuje kada slučajno načuje kad će Aljona biti sama. Nakon toga „[n]i o čemu nije razmišljao i nije ni mogao razmišljati; no cijelim je svojim bićem u jedan mah osjetio da u njega nema više ni slobode rasuđivanja, ni volje, i da je sve u jedan mah konačno odlučeno“ (Dostojevski 1961, 62). Uz priliku koja mu se ukazala, ne smijemo smetnuti niti da je u stan Aljone Ivanovne ipak dolazio po novac te da iz njega nakon ubojstva nije izašao praznih ruku. Iako je držao repeticije i preko Razumihina prevodio s njemačkog, to nije bilo dostatno, a vrijeđao ga je novac koji su mu slale majka i sestra: „Ja hoću i sam da živim, jer inače mi je bolje i ne živjeti. A što? Ja samo nisam htio da prođem kraj gladne matere i da stisnem u džepu svoj rubalj, očekujući 'sveopću sreću“ (Dostojevski 1961, 257).

Raskoljnikov i sam spomene dva od tri navedena razloga u razgovoru sa Sonjom u kojem joj otkriva da je ubio Aljonu i Lizavetu. Pritom kao motivaciju navodi – „da opljačkam“ (Dostojevski 1961, 385), da je uistinu htio pomoći majci, „ali... ni to nije sasvim istina...“ (386). Svoj krajnji cilj je već bio spomenuo nakon novca, ali ga je donekle zamaskirao navevši da je htio „da postanem Napoleonom, zato sam i ubio...“ (388). Naposljetku je eksplicitno izjavio kako je autor jedne ideje i „kako se još nitko nije dosad usudio i ne usuđuje se da prolazeći kraj sve te besmislice zgrabi naprosto sve za rep i trese sve do đavola“ (391). Zamjetna je gradacija motiva ubojstva od očitijih i očekivanih k skrivenijim i neočekivanim. Čak bi se moglo reći da su prerasli i u apstraktnije ili nerazumljivije, odnosno barem se tako zasigurno činilo iz Sonjine perspektive. Važno je još navesti i razgovor između Dunje i Svidrigajlova u kojem joj on otkrije kako je Raskoljnikov počinio zločin „da ih orobi“ (457). Kako nije mogla vjerovati da bi on ukrao nešto, navede joj nekoliko razloga za to: opravdanost zločina ciljem boljitka, razdražljivost zbog lošeg života (dronjci, gladovanje, neimaština majke i sestre, maleni stan, loš socijalni položaj), taštinu i ponos, teoriju o običnim i neobičnim ljudima te uobraženu genijalnost. Iako Raskoljnikov u razgovoru sa Sonjom na koncu navodi pravi razlog ubojstva, i ostali navedeni razlozi su u najmanju ruku doprinijeli provedbi ideje. To potvrđuje i razgovor između Dunje i Svidrigajlova jer Svidrigajlov ponajviše spominje uzroke povezane s idejom, ne samo postojanje običnih i neobičnih ljudi, već i genijalnost, taštinu i ponos koje možemo povezati s viđenjem sebe kao nadčovjeka. Upravo zato je ideja središnji motiv ubojstva, a sve ostalo je samo pomoć na putu k ostvarenju tog cilja.

U *Bjesovima* je najočitiji motiv Kirilovljeva želja da postane Bogom, odnosno da poput Raskoljnikova sprovede ideju u djelo, pa kada razgovara s Petrom Stepanovičem navodi kako je slobodno odlučio počinuti samoubojstvo i da je njegova ideja „ostala ista“ (Dostojevski 1982a, 343). Također još eksplicitnije navodi da želi „oduzeti sebi život, zato što mi je takva ideja, zato što sam ja protiv straha od smrti, zato... Zato što vi to nikad ne možete shvatiti...“ (343). U drugom njihovom razgovoru dan prije počinjenja samoubojstva i Petar navodi kako zna „da niste progutali ideju, nego da je ideja progutala vas pa, prema tome, nećete odlagati“ (Dostojevski 1982b, 162). Na sam dan samoubojstva Petar kaže Kirilovu kako ne zna zašto će počinuti samoubojstvo, ali da zna kako će „to učiniti iz uvjerenja, iz čvrstog uvjerenja“ (212), što također potvrđuje da je ideja motiv. Također mu i spomene kako se sjeća „da je tu bila riječ o bogu... pa dva puta ste mi objašnjavali. Ako se ustrijelite, postat ćete bog, je li tako“ (212). Zanimljivo je također kako se kod njega nanovo rađa motivacija da se ubije nakon što Petar spomene ideju, a zaključno navodi kako to ipak nije njegov izbor, ali zbog ideje ipak mora „da bi prvi dokazao. Ja sam još samo Bog na silu i nesretan sam jer *moram* objaviti svoju volju“ (216). Na koncu će to učiniti iako se boji („Strašno sam nesretan, jer se strašno bojim“ [216]) što je vezano uz ideju jer je strah trebao pobijediti.

Uz ideju kao glavni motiv prisutna su naizgled još dva: novac i dogovor. Oba su u uskoj vezi jedan s drugim i navodi ih sam Petar Stepanovič pri prvom posjetu rekavši pritom da se dan ubojstva „na neki način' približava“ (Dostojevski 1982a, 342) i napomenuvši da su Kirilovu „dali, ako se sjećate, stotinu i dvadeset talira za put u Rusiju, prema tome, znači da ste uzimali novac“ (344). Kirilov ga podsjeća da je njegova slobodna volja da počinu samoubojstvo i da je pristao počinuti ga kad mu se kaže te pritom ostaviti oproštajno pismo u kojem će na sebe preuzeti krivicu, ali da se nije „obvezao, nego sam pristao, jer mi je ionako svejedno“ (344). Iako se može reći da je Kirilov na neki način osjećao pritisak koji je Petar na njega vršio, a novac i dogovor su bili najsnažnija dva argumenta koja je u početku imao, na kraju je Kirilov počinio samoubojstvo jer je to htio. Kaže da je Petru „jako stalo da se ja ustrijelim i bojite se da bi se mogao predomisлити odjednom“ (Dostojevski 1982b, 161), a Petar odgovara da su već „mnogo toga poduzeli, tako da sad nikako ne biste mogli odustati, jer ste nas sami namamili“ (161). Kirilov je, dakle, samoubojstvo želio počinuti, što je društvo iskoristilo. Pritisak je postojao, ali nikakav novac, dogovor i obveza da počinu samoubojstvo nisu značajno doprinijeli izvršenju. Nisu bili pomoćno sredstvo ili barem ne u tolikoj mjeri kao u slučaju Raskoljnikovljeve provedbe ideje, pa sama ideja ostaje središnjim razlogom kod Kirilova i njegovog samoubojstva. Vrijedna spomena je i već ranije navedena sloboda koja im je bila cilj

pa Ramsey odbacuje motive novca, tjesne sobe, pomaganja sestri, majci i čovječanstvu, a na kraju i motiv ideje, te kao ključni motivator navodi slobodu (91-92). Prema njemu je Kirilov bio sretan životom pa stoga ne vidi uvjerljiviji motiv od slobode.

2.5. Posljedice ideje

Analizirajući sve događaje koji su uslijedili nakon Raskolnikovljeva počinjenja zločina posljedice se njegove ideje mogu grupirati u tri kategorije. Prva je posljedica po društvo, odnosno gubitak dvaju njegovih ubijenih članica, bez obzira na junakov stav da se tu ne radi o zločinu i da uopće ni ne misli na „gadnu, škodljivu uš, babu lihvarku, koja nikome nije potrebna“ (Dostojevski 1961, 483). Lizaveta nije bila dio originalnog plana, štoviše tad nije ni trebala biti u stanu, ali je postala kolateralnom žrtvom u njegovom naumu da prekorači na drugu stranu i tako samom sebi dokaže da je dio društva koji stvara budućnost. Ironično je kako je na kraju postao izopćenikom istog društva nakon što je otišao služiti kaznu u Sibir.

Druga kategorija su posljedice po njegove najbliže u koje spadaju redom Razumihin, majka, sestra i Sonja. Razumihin mu je bio najbolji prijatelj koji nije vjerovao da je počinio zločin i cijelo ga je vrijeme branio, a slično je i sa sestrom Dunjom koja na kraju bude s Razumihinom. Iako su željeli biti dio Raskolnikovljeva života, ostaju u Petrogradu i održavaju korespondenciju sa Sonjom u nadi da će se jednom opet sastati. Izolirana od istine, kako su barem mislili, Puljherija je stvorila za sebe sliku divnog sina koji nije zločinac i također ga je branila. Sonja je uz njegovu majku najviše propatila trpeći njegov karakter, hladnoću, oholost i bezobrazluk nastale uslijed povrijeđenog ponosa što nije nadčovjek i mora služiti za zlodjelo koje sam ne smatra zločinom ignorirajući činjenicu da nije ubio samo Aljonu, već i Lizavetu. Posljedice po njegove bližnje su tako u direktnoj korelaciji s idejom, a Raskolnikov ih je povrijedio zločinom, a potom i stavom te lažima.

Treća je kategorija posljedica po samog sebe. Izvršenjem ideje završio je u Sibiru, no to nije bila najgora kazna koja ga je spopala. Tokom igre mačke i miša s Porfirijem Petrovičem bio je prestravljen, u bunilu i imao noćne more. Izolirao se od sviju i čak je razmišljao o počinjenju samoubojstva, a navedene posljedice po njegove najbliže odnose se i na njega. Dunja je izgubila brata, Razumihin prijatelja, a majka sina, no on sve njih. Sestru i Razumihina doduše ne zauvijek jer su se trebali sastati na kraju, ali majka mu je umrla dok je još služio prvu od osam godina.

Posljedice Kirilovljeve ideje se mogu također grupirati u tri kategorije. Prva i najočitija je po njega samog. Za razliku od Raskoljnikova nije dobio priliku otići u Sibir i odslužiti kaznu, već je sukladno svojoj ideji oduzeo sebi život kako bi postao Bogom, što je za njega bio najpotpuniji oblik volje. Razlika između njega i Raskoljnikova je u tome što nije doživio da shvati da možda njegova ideja nije točna i da možda nije postao Bogom, ali se ubio misleći da čini pravu stvar. Nešto manje bitan detalj jer nije mario za mišljenje društva („Misli bahatih robova se ne bojim“ [Dostojevski 1982b, 216]) je slika koju je ostavio iza sebe – luđački ubojica koji se ubio zbog ideje da će samoubojstvom postati Bogom.

Druga je posljedica po društvo. Za razliku od Raskoljnikova njegov krug prijatelja kao da nije ni postojao pa se može reći da nitko nije previše propatio nakon što si je oduzeo život. Međutim, preuzevši na sebe krivicu za tuđa zlodjela, ostavio je barem jednog ubojicu na slobodi. Vjerovao je „da će sva tajna izići na vidjelo“ (Dostojevski 1982b, 216), ali u to nije bio siguran kao ni u istinitost svoje ideje. Nije mogao predvidjeti što će Petar kasnije uraditi i hoće li još nekog ubiti i tako još jednom naštetiti društvu. Štoviše, spremno je prihvatio na sebe sva njegova zlodjela dajući mu prednost da barem pobjegne.

Posljednja je posljedica ona po Nikolaja Vsevolodoviča. Već je spomenuto da postoji mogućnost da je Nikolaj zapravo pokrenuo cijelu Kirilovljevu potragu za Bogom, ali Kirilov je Petru spomenuo da je i sam Nikolaj zagrizao za ideju nadodajući da „[a]ko Stavrogin vjeruje, onda ne vjeruje da vjeruje. Ako ne vjeruje, onda ne vjeruje da ne vjeruje“ (Dostojevski 1982b, 213). Preko ideje Kirilov postaje dijelom odgovoran za Nikolajevu smrt: Nikolaj priznaje Tihonu da se želio ubiti, ali glavni razlog zbog kojeg nije je bio „strah. Ljudi se ubijaju iz straha, ali isto tako zbog straha ostaju na životu: čovjek se, prvo i prvo, ne usuđuje ubiti samoga sebe i zato cio čin odmah postaje besmislen“ (21). To podsjeća na Kirilovljeve riječi što je dokaz da je i Nikolaja „progutala ideja“ (213) čime dio odgovornosti pada na Kirilova.

3. Vjera

Drugo se poglavlje bavi vjerom s kojom sam Dostojevski nije oduvijek imao idealan odnos. Besschetnova (2023) navodi njegov duhovni razvoj koji počinje kaznom u vidu prisilnog rada zbog ideja koje je zastupao pa sve do pogleda na kršćanstvo i crkvu kao idealni društveni konstrukt. „Dostojevski je u peterburškim godinama dospio u blizinu utopijskoga socijalizma“ (Lauer 134) što je zapravo ideja na koju se Besschetnova između ostalog referira. Dostojevski je prvotno bio osuđen na smrt, ali je na kraju osuđen ne samo na prisilan rad, već i na vojnu službu u Sibiru nakon što je „pred prijateljima u ožujku 1849. pročitao *Pismo Gogolju V. G. Belinskoga*“, pa je nakon faze ateizma postao „bezrezervni kršćanin“ koji je u svojim kasnijim djelima aludirao na cio „taj događaj, njegovu pozadinu i posljedice“ (134). Bjelinski, Gogolj i pismo već su spomenuti u poglavlju o aluzijama u kontekstu prvog spominjanja imena Kirilova u *Bjesovima*, a kaznu u Sibiru služio je Raskolnikov koji se i sam okreće vjeri. Besschetnova također spominje Raskolnikovljev put kroz grižnju savjest do uskrsnuća te ideju oprosta u *Bjesovima* (2023).

Krist tako postaje temeljem vjere kod Dostojevskog, ali nakon te spoznaje se okreće alternativnim opcijama te nudi svoj pristup i rješenja u razumijevanju svjetskog poretka (Besschetnova 2023). Florovsky (131) napominje kako Dostojevski nije bio naivan u svojoj vjeri te ju je propitkivao i njegov put ka vjeri bio je ispunjen kušnjom. Iako se okrenuo vjeri, to nije značilo da je odobravao sve crkvene oduke. Užasavao se činjenice da je postala državom, istovremeno je kritizirao Rimokatoličku Crkvu držeći je odgovornom za sraz između društva i nje same jer nije dovela društvo na svoju razinu, a njegovi romani tematiziraju Rimokatoličku Crkvu kao silu, sekularnu moć pape, nekršćanski postanak Rimokatoličke Crkve itd. (Besschetnova 2023).

García Sanz i Chinwe (293) tvrde da kod Dostojevskog ne postoji bitan događaj ili lik koji ne sadrži primjese religije te smatraju da za Dostojevskog „ateist nije tek netko tko ne vjeruje ili niječe postojanje Boga. Ateist je prije onaj tko se suprotstavlja Bogu, buni se protiv njega ili ga odbacuje“ (293). Više je načina suprotstavljanja Bogu, a svaki od tih načina podrazumijeva zauzimanje određenog stava prema njemu (293). Ta mnogobrojnost načina suprotstavljanja Bogu vidljiva je upravo u *Bjesovima* (293) gdje je i Kirilov protiv ideje Boga (294). I Raskolnikov se suprotstavlja Bogu, a mnogobrojnost načina suprotstavljanja vidljiva je i u liku Katarine Ivanovne koja kritizira Boga. U *Bjesovima* je također prisutna i ideja paganizma u liku Šatova, njegove bivše žene Marije Timofejevne i Stepana Trofimoviča (296). Tucker (253) smatra da je religija prvi puta postala središnjom temom u *Zločinu i kazni* te je

tako utkana ne samo u ponašanje likova, već se ogleda i u njihovoj odjeći. U narednom poglavlju prikazani su primjeri Raskoljnikovljeve i Kirilovljeve vjere odnosno nevjere na primjeru njihovih verbalnih i neverbalnih djela.

3.1. Obračun i izgubljena ovca

U *Zločinu i kazni* prevladava mišljenje da je Raskoljnikov bezbožnik što čitatelj može eksplicitno pročitati nekoliko puta u romanu. Tim izrazom Lužin nazove Raskoljnikova i Lebezjatnikova tokom razgovoru u kojem je okrivio Sonju za krađu novca: „Kod suda nisu tako slijepi i... nisu pijani, i neće povjerovati dvojici poznatih bezbožnika, bundžija i slobodnih mislilaca“ (Dostojevski 1961, 377). Potom se Sonja pobojala da je Raskoljnikov počinio samoubojstvo jer je znala „taštinu njegovu, uznošljivost, samoljublje i bezbožništvo“ (487). Zatvorenici u Sibiru mu kaže da je „bezbožnik! Ti ne vjeruješ u boga!“, a pripovjedač komentira da „[n]ikada nije s njima govorio o bogu i o vjeri, ali oni ga htjedoše ubiti kao bezbožnika“ (507). Majka ga pak pri kraju pisma upita moli li se „kao nekada, i vjeruješ li u milost stvoritelja i spasitelja našega? Bojim se u srcu da li nije i tebe snašlo to novo moderno bezvjerje“ (41).

Uz to što mu je i majka zabrinuta da je možda postao ateist vidljivo je da je odgajan u vjeri i kako je „još u djetinjstvu, za živa oca, tepao molitve svoje meni na koljenima i kako smo svi mi bili sretni“ (Dostojevski 1961, 41). Negdje je putem izgubio vjeru, što kulminira ubojstvima. Pri prvom čak „križeva baci starici na prsa“ (76), čime Dostojevski na simboličan način prikazuje junakovo odbacivanje vjere, a u Aljoninom nošenju dvaju križeva Tucker vidi potrebu za iskupljenjem (262). Svoje bezboštvo Raskoljnikov potvrdi kad u razgovoru sa Svidrigajlovom kaže da ne vjeruje u budući život, a to se dogodi i u razgovoru sa Sonjom: „Pa možda boga uopće i nema – odvрати Raskoljnikov nekako zlorado“ (Dostojevski 1961, 300). U istom razgovoru Raskoljnikov kaže i kako bog dozvoljava razne strahote.

Iako je prihvatio ateizam, u romanu su vidljivi tragovi njegove vjere prije samog počinjenja zločina: „Gospode! – molio se – pokaži mi put tvoj, a ja se odričem te proklete... svoje tlapnje!“ (Dostojevski 1961, 60), ali i poslije zločina kad je dobio poziv od policije zbog neplaćene stanarine: „Gospode, samo što prije! Klekne časom da se moli, ali se onda i sam nasmije – ne molitvi, nego sebi“ (89). Vidljivo je kako se Raskoljnikov vraćao vjeri u trenutku slabosti kad nije bio siguran može li počiniti zločin, ali i u trenutku kad je mislio da je optužen za zločin. S jedne strane je prikazan kao praktičan vjernik koji se vraća vjeri kad mu nešto treba ili ne zna što bi drugo uradio, konkretno kada treba spas od mogućnosti provedbe ideje u djelo

i spas od zatvora. S druge strane se to može protumačiti i kao vraćanje vjeri jer mu je bila poznata, jer je bio odgajan u njoj i bila je dijelom njegova života. Kada mu Polječka na pitanje zna li se moliti odgovori potvrdno, kaže joj da se pomoli „kadgod i za mene“ (177), a poslije pripomene kako je to bilo „za svaki slučaj“ (178). I majci kaže da se pomoli za njega nadodajući da će njena molitva „možda stići bogu“ (481).

Vidljivo je, dakle, kako se Raskoljnikov postepeno vraća vjeri, a najveću je ulogu u njegovom obraćenju imala Sonja. U razgovoru s njom otkriva kako njegov spas leži u vjeri i kako je to put koji treba izabrati. Također joj naredi i da mu pročita iz Biblije o Lazaru i njegovom uskrsnuću što opet simbolično nagovještava, ali i odražava njegovo spasenje. Sonja je bila ta koja mu je rekla da se treba pokajati, to jest da primi „patnju na sebe i da se njom iskupiš, eto to treba“ (Dostojevski 1961, 393). Simbolično Raskoljnikov i prihvati opet vjeru kad uzme križ koji mu daje Sonja, ali istinski to ne čini sve do samog kraja romana kad je „uskrsnuo i on to zna, osjeća potpuno, svim svojim obnovljenim bićem“ (510).

Za Kirilova je već poznato da ga je na njegov put potrage za Bogom najvjerojatnije poslao Nikolaj, a on je za svojim Bogom tragao čak pune tri godine i našao ga je u volji koja je vezana uz samoubojstvo koje je trebao počiniti kako bi sam postao Bogom. Iz te njegove ideje da se zaključiti kako je poput Raskoljnikova bezbožnik. Najočitija razlika između Kirilova i Raskoljnikova je ta da se Kirilov na kraju nije obratio na vjeru jer je počinio nepovratan zločin. Dignuvši ruku na sebe počinio je grijeh isto kao i Raskoljnikov kad je ubio staricu i njenu sestru, ali Raskoljnikov se pokajao za svoje grijeha dok je Kirilov ostao u zabludi svoje ideje.

Pri prvom uvođenju Kirilova u radnju Stepan Trofimovič spomene kako se njegov sin Petar „duboko klanjao i pravio križeve nad jastukom kako noću ne bi umro...“ (Dostojevski 1982a, 89), što razigra Kirilovljevu radoznalost te ponovno priupita je li to zaista istina. Ta radoznalost je zapravo iznenađenost, što govori da Petra poznaje vjerojatno kao bezbožnika i što ne potvrđuje, ali ni ne opovrgava mogućnost da je i on sam bezbožnik. Dostojevski tako pobuđuje i kod samog čitatelja radoznalost, a poigravanje s čitateljem podsjeća na ranije obrađene aluzije na ideju. Nadalje, Liputin spomene Kirilovljev rad o razlozima samoubojstva, a kao što je već spomenuto tu se radi o nekakvom djelu, odnosno literarnom radu, što podsjeća na znanstveni rad jer donosi zaključke na temelju činjenica koje su opipljive te su tako u suprotnosti s religijom koja spada u sferu duhovnog. Da se tu radilo o pothvatu koji podsjeća na neku vrstu znanstvenog rada govori i veliki trud koji je Kirilov uložio u sam rad obzirom da je čak četiri godine radio za svoje ciljeve. Sve navedeno uz samo obrazloženje ideje koju je zastupao potvrđuje sliku bezbožnika.

Čitatelj nadalje saznaje kako ga je vjera mučila cijeli život: „Svaki od nas jednom pomisli na te stvari ali odmah skrene misli na nešto drugo. Ja ne mogu na drugo, jer cijeli život neprestano na to jedno mislim. Ja sam se mučio zbog Boga cijeloga života“ (Dostojevski 1982a, 111). Ta izjava potvrđuje kako je i Kirilov poput Raskoljnikova bio izložen vjeri još od malih nogu, samo što kod Raskoljnikova promišljanje dolazi tek sa začetkom ideje. Čak i pripovjedač nakon razgovora s Kirilovom primijeti kako je on „čovjek opsjednut ateizmom“ (131).

Ni Kirilov ni Raskoljnikov ne vjeruju „u budući vječni život“ (Dostojevski 1982a, 220), ali Kirilov smatra i da Bog ne postoji, što i Raskoljnikov izjavljuje pred Sonjom. Raskoljnikov je pritom više izazivao Sonju dok Kirilov ipak djeluje kao da je duboko uvjeren u to. Obojica su također bila u doticaju s Biblijom. Raskoljnikovu je Sonja čitala o uskrsnuću Lazara dok je Kirilov čitao Fečki Apokalipsu. Zanimljivo je da su i uskrsnuće Lazara i Apokalipsa dio Novog Zavjeta. Na više mjesta je vidljivo Kirilovljevo poznavanje Biblije pa ne čudi kako je Petar smatrao da je prokletstvo „u tome što on vjeruje u Boga čak i više nego pop...“ (Dostojevski 1982b, 219). Čak je i Nikolaj imao dosjetku kojom ga je izazivao govoreći mu da „[k]ad biste spoznali da vjerujete u Boga, vi biste i vjerovali; ali kako još niste spoznali da vjerujete u Boga, vi zaista ne vjerujete“ (Dostojevski 1982a, 222).

Ta izjava najbolje oslikava Kirilovljev stav o vjeri. Dugo je istraživao vjeru u nadi da će naći ono što mu je potrebno i što je naposljetku pronašao. Ne vjeruje, ali treba se ubiti kako bi to i dokazao. Kod njega promišljanje nije vidljivo u romanu, osim oklijevanja prije počinjenja samoubojstva, dok Raskoljnikov ide iz vjere u nevjeru pa se opet vraća vjeri. Kirilov je linearniji u svojoj vjeri odnosno nevjeri, a samo poznavanje Biblije govori kako je donio zaključak nakon dugog istraživanja i da to nije bila ideja koja mu je samo odjednom sinula. Obojica su se, figurativno rečeno, igrali Boga. Jedan je preživio znajući da nije uspio u svom naumu i obratio se na vjeru, dok je drugi umro kao nevjernik za svoje ideale.

4. Odnos prema novcu i imovinsko stanje

Posljednje poglavlje analize posvećeno je temi novca. Uz u uvodu već navedeni nezavidni materijalni položaj, u prvom poglavlju novac je prikazan i kao legitiman motivator u provedbi ideje. Kod Raskolnikova novac je u ulozi pomoćnog sredstva dok ga Petar koristi kao argument kako bi Kirilov počinio samoubojstvo. Iako Kirilovljeva primarna motivacija nije novac, zanimljivo je kako ga Petar ipak koristi kao sredstvo ucjene. Stoga se za usporedbu nameće i tema odnosa dvojice likova prema novcu, načina na koji ga troše te stvarne bezizlaznosti njihova materijalnog položaja. Poglavlje o vjeri je pokazalo utjecaj piščeva života na odabir teme pa se postavlja i pitanje u kakvom je odnosu s novcem bio sam Dostojevski.

Već se od samog rođenja Dostojevski našao u neimaštini živeći u malom i tijesnom stanu (Nabokov 1984, 92). Iako mu je otac bio liječnik, nisu živjeli raskošnim životom jer je položaj liječnika u javnoj bolnici bio nedovoljno cijenjen (92). Posvetivši se književnosti ubrzo stiče slavu objavom romana *Bijedni ljudi* (93), ali također i upada u nevolje pa tako završi na prisilnom radu u Sibiru (94). Uskoro nakon povratka s kazne dolazi do vidjela njegova strast za kockom koja ga je dovela u novčane neprilike (96). Nakon bratove smrti ostane u potpunosti bez novca prihativši na sebe i brigu o bratovoj obitelji (96). Rješenje je tražio u mukotrpnom književnom radu iz kojeg su proizašli i romani *Zločin i kazna* i *Bjesovi* (96). Uz pomoć druge supruge uspio se izvući iz dugova i do smrti je živio relativno stabilno (96). Autor je, dakle, osobno poznao financijske prilike u kakve stavlja i Raskolnikova i Kirilova, što se ogleda i u prethodnom poglavlju o vjeri. Pogledajmo na konkretnim primjerima kakav je zaista njihov odnos prema novcu, a kakvo im je imovinsko stanje.

4.1. Siromaštvo i privid bogatstva

U prijašnjem je poglavlju spomenuto loše imovinsko stanje Raskolnikova i njegove obitelji. Siromaštvo se zorno ogleda u sobici koju je unajmljivao, a koja je „ličila više na ormar nego na stan“ (Dostojevski 1961, 7), te je povrh toga još dugovao novac gazdarici. Ne čudi ni da je nosio dronjke kojih se nije stidio, izuzev kad bi sreo nekog poznatog. Čak je doživio da mu se jedan pijanac naruga šeširu koji je bio „već posve iznošen, izlinjao, izrupčan i izmrljan, bez oboda i sasvim nepodobno naheren“ (9). Uza sve to ne čudi ni da je bio bivši student jer studij iziskuje novac.

Usprkos takvu stanju vidljiv je Raskolnikovljeva bezbrižan odnos prema novcu. Nikada nije ulazio u krčme, ali to učini nakon što založi očev sat, a da stvar bude gora ostavi ostatak

koju mu je vraćen u krčmi Marmeladovu i njegovoj obitelji. Tu je odluku na trenutak požalio, ali ne htjede se vratiti po te novce jer bilo je već kasno, „a i onako ih ne bi ni uzeo“ (Dostojevski 1961, 29). Tu se vidi određena doza savjesnog trošenja novca, ali ipak prevladava njegova bezbrižnost. Slično ostavi i dvadeset kopjejaka redaru kako bi sigurno odveo pijanu djevojku doma pa požali pitajući se odakle mu to pravo. U oba slučaja Raskoljnikov postupava bezobzorno i kasnije se pokaje, ali prvi instinkt mu je da ostavi novac i pomogne što ukazuje na to da mu novac možda i nije toliko bitan i da više gleda na njega kao na sredstvo.

Kad prihvati posao od Razumihina te „primi tri rublja i ode bez ijedne riječi“ (Dostojevski 1961, 106), brzo se predomisli i vrati mu novac. Trend bezobzornosti nastavi i kad u Nevu baci dvadeset kopjejaka koje dobije od trgovkinje i vjerojatno njene kćerke. Nije htio niti primiti novac koji mu je poslala majka („Ne treba... novaca...“ [113]), a kada ga prihvati ubrzo ga i razdijeli: na ulici da petaka djevojci koja je pjevala, a čak tri petaka djevojci koja ga je pitala za šest kopjejaka kako bi se napila. Najvišu svotu od čak dvadeset rubalja da Katerini Ivanovnoj za sahranu i čak u četiri navrata napomene da će on platiti doktora. Vrhunac njegove bezobzornosti prema novcu je činjenica da uopće nije znao koliko je novca ukrao kad je ubio Aljonu i Lizavetu iako ih je dijelom ubio zbog novca.

Kirilov nije prikazan u toliko bijednoj situaciji kao Raskoljnikov, za što je zaslužno prvo predstavljanje Kirilova čitatelju: „Ovo je gospodin Kirilov, znameniti građevinski inženjer“ (Dostojevski 1982a, 87). Predstavljen je, dakle, kao obrazovan čovjek što čitatelju sugerira da je imao barem koliko toliko novca da završi studij za razliku od Raskoljnikova. Liputin nadoda i da „izvoli poznavati vašega sina, poštovanoga Petra Stepanoviča; vrlo prisno ga poznaje; i nosi poruku od njega. Upravo je doputovao“ (87), pa je čitatelju logično pretpostaviti da Kirilov ima sličan imovinski status kao oni. Uza sve to je i doputovao što je također iziskivalo sredstva. Ni fizički opis ne sugerira siromaštvo jer je opisan kao „pristojno obučen“ (88) što je dijametralno suprotno Raskoljnikovljevim dronjcima.

Iako opis stana ne odaje dojam bogatstva, ipak se spominje prostranost krila u kojem je živio koja je u suprotnosti sa skućenošću kod Raskoljnikova, a imao je čak i staricu koja je s njim živjela i održavala kuću. Pripovjedač spominje i njegov kristalni pečatnjak, a posjedovao je i već spomenutu kolekciju skupocjenog oružja što sugerira financijsku bezbrižnost koju pripovjedač ubrzo opovrgne: „Siromašni Kirilov, koji gotovo nije imao ništa i koji, uostalom, gotovo uopće i nije ni osjećao svog siromaštva, očito se sad razmetao skupocjenim oružjem koje je pokupovao samo uz najveće žrtve i odricanja“ (Dostojevski 1982a, 219). Iako su obojica

siromašni, Kirilov je na početku prikazan kao da je u puno povoljnijem položaju, a razlikuje ih svijest o siromaštvu.

Prisutan je i osjećaj nejednakosti s drugima pa su u Americi Šatov i Kirilov bezobzirno trošili dosta novca na bezvrijedne stvarčice. Neimanje osjećaja siromaštva ili bivanje pod utjecajem osjećaja nejednakosti ne mijenja činjenicu da je Kirilov kao i Raskoljnikov bio bezobziran prema novcu pa je i u njegovom slučaju novac samo sredstvo, a to najviše dokazuje Kirilovljevo pomaganje Šatovu kad mu se vratila trudna bivša žena. Tad je već znao da će počiniti samoubojstvo pa je kao i Raskoljnikov imao izgovor da novac troši jer ga ionako mrtav ne može koristiti. I kod Kirilova novac je samo sredstvo jer i oružje je kupio samo kako bi mogao počiniti samoubojstvo. Raskoljnikov i Kirilov su dakle slični što se tiče njihovog odnosa prema novcu, ali ih razlikuje Kirilovljeva spremnost na rad. Radio je i u Americi iako su uvjeti bili nepovoljni, a u guberniju i gradić je doselio kako bi dobio posao, što ih iznova povezuje jer su obojica bili nezaposleni u trenutku provedbe ideja u djelo.

5. Zaključak

Usporedba Raskoljnikova iz *Zločina i kazne* i Kirilova iz *Bjesova* na temelju triju tema – ideje, vjere i novca – pokazala je mnoštvo sličnosti, ali i razlika između likova. Analiza tih tema potvrdila je majstorstvo Dostojevskog kada je u pitanju bavljenje idejom, ali i utjecaj njegova vlastitog odnosa prema vjeri i novcu na izgradnju analiziranih likova.

Raskoljnikov zastupa ideju postojanja nadljudi koji imaju pravo počiniti zlodjela ukoliko će to doprinijeti dobrobiti čovječanstva, dok je „materijal“ na Zemlji da bude poslušan. S druge strane Kirilov pronalazi Boga u volji čiji je najpotpuniji oblik samoubojstvo. Obojica su autori ideja koje u romane uvode drugi likovi: Porfirij Petrovič Raskoljnikovljevu, a Liputin Kirilovljevu ideju. Veže ih i umanjivanje značaja vlastitog rada, odnosno poricanje originalnosti ideje. Korelacija je vidljiva i u svrstavanju samih sebe u povlašteniju kategoriju ljudi, a obojica su također i poduže razmišljali o svojim idejama: Raskoljnikov oko mjesec i pol, a Kirilov je čak tri godine tražio Boga u sebi. Kod obje ideje u romanima Dostojevski strateški postavlja aluzije koje objašnjavaju sve događaje koji će uslijediti pri čemu se poigrava s čitateljem. Primjer aluzije na Raskoljnikovljevu ideju vidljiv je pri prvom spomenu Marmeladova gdje se aludira na temelj ideje – materijal, ali i paralelnom uvođenju Lužinove ideje. Najreprezentativniji primjer aluzije je opis njezina začetka, a Dostojevski čak i eksplicitno aludira na postojanje ideje razgovorom između časnika i studenta. U *Bjesovima* Dostojevski koristi lik Stepana Trofimoviča kako bi barem dvaput aludirao na Kirilovljevu ideju, pripovjedača, ali i prezime Kirilov. U oba romana Dostojevski postavlja temelje za ideju koja se tek kasnije u romanima potpuno razlaže.

Sličnosti i razlike vidljive su i u samoj provedbi ideje u djelo. Raskoljnikov djeluje kao organiziran i dobro pripremljen zločinac dok na prvi pogled Kirilov odaje dojam neorganiziranosti i nepripremljenosti. Pri samoj izvedbi Raskoljnikov djeluje kao da je isprogramiran i sve obavlja skoro mehanički dok Kirilov odugovlači i oklijeva. Na primjeru mjesta, vremena, ali i sredstva počinjenja samoubojstva vidljiva je Kirilovljeva pripremljenost, dok je Raskoljnikova poslužila puka slučajnost, a pored toga vidljiva je i njegova neobazrivost oko izvršenja zločina. Obojica likova motivaciju pronalaze u samoj ideji, ali kod Raskoljnikova su prisutna još dva razloga: ukazana prilika kad saznaje točan sat kada bi Aljona trebala biti sama u stanu i novac. Ta dva razloga nisu središnji motiv ubojstva, već pomoćna sredstva pri provedbi ideje. Kod Kirilova su također prisutna dva razloga uz središnji motiv: novac i dogovor. U njegovom slučaju oni nisu bili pomoćno sredstvo ili barem ne u tolikoj mjeri kao kod Raskoljnikova. Kod obojice likova prisutne su i tri posljedice počinjenja zločina. Prva

posljedica koju dijele je ona po njih same: Raskoljnikov proživljava pakao dok ga Porfirij pokušava uloviti, pokušava počinuti samoubojstvo te na kraju završava u zatvoru, a Kirilov si oduzima život. Druga posljedica koja ih veže vezana je uz društvo iz kojeg ubivši ih Raskoljnikov uklanja dvije članice, a Kirilov pomaže barem jednom ubojici preuzevši na sebe krivicu za tuđa zlodjela. Treća je posljedica po Raskoljnikova vezana uz njegove najbliže i njegov utjecaj na pogoršavanje njihovih odnosa dok je Kirilov istovremeno barem dijelom kriv za smrt Nikolaja Vsevolodoviča.

Analiza vjere kod Raskoljnikova pokazala je obraćenje koje je i sam Dostojevski doživio, a Kirilov počinjava samoubojstvo u nadi da postane Bogom. Prije obraćenja Raskoljnikov je okarakteriziran kao bezbožnik koji je odgajan u vjeri i koji je koristio vjeru kad mu je bila potrebna. Vidljiva je prije počinjenja zločina, a u konačnici se pokaje i prihvati svoje grijehe. Dostojevski simbolično prikazuje odbacivanje vjere kao bacanje dvaju križeva i prihvaćanje vjere kao stavljanje križa oko vrata. Kod Raskoljnikova je vidljivo vraćanje iz vjere u nevjeru te na kraju njegovo ponovno obraćenje na vjeru dok je Kirilovljeva nevjera linearna – ne posustaje u njoj. Obojicu veže i poznavanje Biblije i želja da im se čita ili da sami čitaju dijelove iz Novog Zavjeta, ali i nevjera u budući život. Obojica su također zaniijekali postojanje Boga.

U zaključnom dijelu prikazano je imovinsko stanje, ali i odnos prema novcu na primjeru Kirilova i Raskoljnikova. Sam Dostojevski imao je novčanih problema tokom svog života što je preslikao u oba lika. Raskoljnikov je bivši student prava čija se neimaština ne ogleda samo u stanu koji je malen, već i u dronjcima koje nosi. Iako živi u neimaštini, odlikuje ga bezbrižan odnos prema novcu u vidu nasumičnog ostavljanju novca ljudima koji ga trebaju i ne trebaju. Da ne mari za novac vidljivo je i u odsutnosti želje za radom, ali i u nekorištenju novca koji je ukrao. Novac je za njega samo sredstvo, a takav je slučaj i kod Kirilova koji kupuje pištolje kako bi mogao izvršiti samoubojstvo. Iako Dostojevski u početku skriva pravo imovinsko stanje Kirilova pa ga prikaže kao dobro odjevenog znamenitog građevinskog inženjera, čitatelj ubrzo saznaje da ni Kirilov ne raspolaže novcem premda je za razliku od Raskoljnikova bio radišan.

Analiza je pokazala postojanje barem triju dodirnih točaka po kojima se mogu usporediti Raskoljnikov i Kirilov, ali uz ideju, vjeru i novac usporedivi su i psihičko stanje likova te njihov odnos prema ostalim likovima, ponajviše odnos Raskoljnikova i Porfirija u usporedbi s odnosom između Kirilova i Petra, te Kirilova i Nikolaja, što ostaje idejom za buduće radove.

6. Literatura

Izvori:

Dostojevski, Fjodor M. *Bjesovi I*. Prev. Ivan Kušan, Jakša Kušan, Znanje, 1982a.

Dostojevski, Fjodor M. *Bjesovi II*. Prev. Ivan Kušan, Jakša Kušan, Znanje, 1982b.

Dostojevski, Fjodor M. *Zločin i kazna*. Prev. Iso Velikanović, Naprijed, 1961.

Literatura:

Bahtin, Mihail. *Problemi poetike Dostojevskoga*. Prev. Zdenka Matek Šmit, Eugenija Ćuto, Sveučilište u Zadru, 2020. *morepress*. 13.10.2023.

Besschetnova, Elena. „The Holy See and Fyodor Dostoevsky: Mutual Attraction and Repulsion“. *Arts*, vol. 12, no. 2, 2023, p. 76. *MDPI*. 13.10.2023.

Florovsky, Georges. „Three Masters: The Quest for Religion in Nineteenth-Century Russian Literature“. *Comparative Literature Studies*, vol. 3, no. 2, 1966, pp. 119–37. *JSTOR*. 13.10.2023.

García Sanz, Sara, Chinwe Nzewi. „Dostoevsky and the religious experience. An analysis of *The Possessed*“. *Church, Communication and Culture*, vol. 2, no. 3, 2017, pp. 292-299. *Taylor & Francis Group*. 13.10.2023.

Lauer, Reinhard. *Povijest ruske književnosti*. Prev. Milka Car, Dubravka Zima, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.

Lämmert, Eberhard. *Bauformen des Erzählens*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1955.

Leighton, Lauren G. „The Crime and Punishment of Monstrous Coincidence“. *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*, vol. 12, no. 1, 1978, pp. 93–106. *JSTOR*, 13.10.2023.

Nabokov, Vladimir. *Eseji iz ruske književnosti*. Prev. Ksenija Todorović, IRO Prosveta, 1984.

Ramsey, Paul. „No Morality without Immortality: Dostoevski and the Meaning of Atheism“. *The Journal of Religion*, vol. 36, no. 2, 1956, pp. 90–108. *JSTOR*, 13.10.2023.

Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*. Školska knjiga, 2005.

Tucker, Janet. „The Religious Symbolism of Clothing in Dostoevsky’s Crime and Punishment”.
The Slavic and East European Journal, vol. 44, no. 2, 2000, pp. 253–65. *JSTOR*.
13.10.2023.

Sažetak

Ideja, vjera i novac kod Dostojevskog: slučaj Raskoljnikova i Kirilova

Ovaj diplomski rad bavi se usporedbom Rodiona Romanoviča Raskoljnikova iz *Zločina i kazne* i Alekseja Niliča Kirilova iz *Bjesova*. U središtu analize nalaze se tri teme – ideja, vjera i novac – na temelju kojih su prikazane sličnosti i razlike između dvaju likova. Svaki od triju dijelova započinje teorijskim dijelom i/ili prikazom odnosa Dostojevskog prema jednoj od tri navedene teme. Kod teme ideje prikazani su njeni temelji i začetnici, aluzije na ideju, provedba ideje, motivacija i posljedice zločina. Kod teme vjere uočljiva je poveznica između odnosa likova prema vjeri kao i odnosa Dostojevskog prema vjeri. Slična tendencija zamjetna je i kod teme novca jer novčane neprilike iznova povezuju autora s likovima. Provedena analiza potvrdila je prisutnost sličnosti i razlika između dvojice likova na temelju teme ideje, vjere i novca, ali i ukazala na mogućnost daljnje analize tema koje ih vežu.

Ključne riječi: ideja, vjera, novac, F. M. Dostojevski, Raskoljnikov, Kirilov

Abstract

Idea, Faith and Money in Dostoevsky: The Case of Raskolnikov and Kirillov

This master's thesis deals with the comparison of Rodion Romanovich Raskolnikov from *Crime and Punishment* and Alexei Nilych Kirillov from *The Possessed*. The focus of the analysis is on three topics – idea, faith and money – based on which the similarities and differences between the two characters are shown. Each of the three parts begins with the theoretical part and/or an overview of Dostoevsky's attitude towards one of the three topics. The topic of idea presents its foundations and creators, allusions to the idea, the realization of the idea, and the motivation and consequences of the crime. The topic of faith shows the connection between both characters' attitudes towards faith as well as Dostoevsky's attitude towards faith. A similar tendency is noticeable with the topic of money because money difficulties repeatedly connect the author with the characters. The conducted analysis confirmed the presence of both similarities and differences between the two characters based on the idea, faith and money, and it indicated the possibility of further analyzing the topics they have in common.

Key words: idea, faith, money, F. M. Dostoevsky, Raskolnikov, Kirillov

Резюме

Идея, вера и деньги у Достоевского: случай Раскольникова и Кириллова

Настоящая дипломная работа занимается сравнением двух персонажей: Родиона Романовича Раскольникова из «Преступления и наказания» и Алексея Нилыча Кириллова из «Бесов». В центре анализа находятся три темы – идея, вера и деньги, – на основе которых показаны сходства и различия между двумя персонажами. Каждая из трёх частей начинается теоретической частью и/или обзором отношения Достоевского к одной из трёх указанных тем. В теме идеи показаны её основания и создатели, аллюзии на идею, реализация идеи, мотивация и последствия преступления. В теме веры заметна связь между отношением обоих персонажей к вере, а также отношением Достоевского к вере. Подобная тенденция заметна и в теме денег, потому что денежные трудности тоже связывают автора с персонажами. Проведённый анализ подтвердил наличие сходств и различий между двумя персонажами на основе темы идеи, веры и денег и указал на возможность дальнейшего анализа тем, которые их объединяют.

Ключевые слова: идея, вера, деньги, Ф. М. Достоевский, Раскольников, Кириллов